

ÖLÜ VEYA CANLI KELİME NİTELEMESİ, TÜRKÇEDE YABANCILAŞMA

Hamza Zülfikar

■ Dilciler, fiil olsun, isim veya sıfat olsun kelimeleri “ölü”, “canlı” diye ayırırlar. *Hititçeyi*, *Sümerceyi* ölü diller diye nitelerler. Böylece kullanımında olmayan tarihî dönemlere ait kelimeler de ölü kelime sayılır. *Ölü dil*, *ölü kelime*, *ölü ek* dil bilimciler arasında, bilimsel çalışmalarda konu edilir. Türk dili araştırmalarında tarihî metinlerde kalmış kelimelere gelince bunları ölü kelimeler sınıfına dâhil etmek acaba ne kadar doğru olur? Bizde aşağıda belirttiği gibi bunların ölü kelime olduğunu önce Ziya Gökalp dile getirmiştir. Bu doğrultuda Türk bilim adamlarına göre “bağırarak, öfkelenip söylenmek” anlamındaki *kakımak* ve *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde de geçen “yüceltmek, ululamak” anlamında *soylamak*, “ağlamak” anlamında *ıglamak* fiilleri ile *ög* (akıl), *çavıg* (şöhret), *tigin* (prens), *sayru* (hasta) birer ölü kelimedir. Halk ağızlarında geçen “şarkı” karşılığı *yır*, “şarkı, türkü okumak” karşılığı *yırlamak*, “hastayken iyileşmek” anlamında *sağalmak* gibi kelimeleri ölü kelime mi sayacağız; bunların hiçbirini yazı diline mal etmeyecek miyiz? Bu tür örneklerle dayanılarak tarihî metinlerde kalmış ve bugün kullanımında olmayan ölü kelimelerin canlandırılması genellikle gereksiz bulunur. Durum böyle değerlendirilirken Türkçede başka dillerde pek görülmeyen bir uygulamanın Cumhuriyet Dönemi’nde başlatıldığını görüyoruz. Ölü sayılan fiiller (*yargılanmak*), adlar (“söz” anlamında *sav*), edatlar (“kadar” karşılığı *teg*, *dek*) canlandırılarak kullanıma dâhil edilmiştir. Uygulamaya Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlanmış ve daha sonraki yıllarda devam ettirilmiştir. Temel düşünce aslında bunların canlı olduğu fakat Arapçanın ve Farsça etkisinde kullanım dışında kaldığı sebep olarak gösterilir. Ayrıca *geymek*, *bişmek*, *komak*, *yigrenmek* gibi fiiller bazı ses değişimleriyle günümüz Türkçesinde *giymek*, *pişmek*, *koymak*, *iğrenmek* biçiminde yaşamaktadır. Bunlara ölü fiiller nazarıyla bakılamaz, bunları ölü fiiller sayamayız. Aynı durum ad olan kelimelerde de söz konusudur. *Ilduz*, *emgek*, *kadgu*, *könül* gibi kelimeler *yıldız*, *emek*, *kaygı*, *gönül* biçiminde bazı ses değişimleriyle dilde yaşamaktadır.

Eski *ulug* biçiminden *ulu* sözü *Ulu Cami* örneğinde olduğu gibi halk dilinde mevcuttu. Bu kelime yeniden kullanıma dâhil edilmekle kalınmadı, bu kelime *ululamak, ululanmak, ulaşmak* fiilleri ve *ululama, ululayış* biçiminde adlar türetildi ve Cumhuriyet Dönemi'nde *ululamak*, “saygı göstermek, ağırlamak, izaz etmek” anlamlarında da kullanıldı. Tarihî metinlerde *belürmek* fiili vardı. Ünlü uyumuna uygun hâle getirilerek “tebarüz etmek” karşılığı kullanıldı. “Dilde mevcut olan ”hafif” anlamında *yeyni* veya *yüngül* birer ölü kelime mi sayılır? Bunlar halk ağızlarında yaşamaktadır. Bitlis halk ağzında “hafif” anlamında *yüngül* kelimesine ölü kelime demek ne derece doğru olur? Gene bu ağzda “kesif” karşılığı *yoğun* bölgede yaşıyor, bu kelime halk ağzından yazı diline mal edildi. “Yerinden kalmak, birden kalkmaya davranmak” anlamında halk ağızlarında *yekinmek* fiili kullanılır. Bu fiil *Türkçe Sözlük* çalışmalarında yazı diline mal edildi. *Türkçe Sözlük*'te tanımlandı. Dolayısıyla *yekinmek* artık canlı bir fiildir. Bizde canlılık biraz farklı anlaşılmıştır. Yalnızca günlük dilde kullanılan, aydın kesimin bildiği, kullandığı kelimeler canlı sayılıyor. Oysa bu kesimin kullandığı kelime sayısı üç beş bini geçmez. Yüz binden fazla kelimeyi içine alan *Türkçe Sözlük*'teki kelimelerin hepsi canlıdır. Bu kelimelerin birçoğuna *Türkçe Sözlük*'te yazarlardan cümle örnekleri verilmiştir.

Söz konusu özbeöz Türkçe olan isimleri, sıfatları, fiilleri “ölü” niteliğiyle gözden çıkarmak, onları canlandırmamak halk ağızlarından, tarihî Türkçe metinlerden yazı diline bunları mal etmemek doğru bir tercih sayılmamalıdır. Tarihî dönemlerden kalma nice kelime Türkiye Türkçesine terim türetmek amacıyla aktarıldı veya o köklerden türetmeler yapıldı. Bunların içinde *acun, kamu, kent* gibi Türkçe kelimeler vardı. Onlardan *kamulaştırma, kentleşme* gibi türetmeler yapıldı.

Örnek olarak Türkçedeki *değmek* biçimi değil de Eski Türkçedeki *tegmek* biçimi esas alınarak buradan *teğet* (mümas) kelimesi yapılmış, ayrıca *mülazım-ı evvel* karşılığı *teğmen, üsteğmen* türetilmiştir. Demek ki ölü sayılan kelimeler türetmelerde kullanılabilmiştir. Dilde örnekleri olduğuna göre bunlara yenilerini eklemek, örneklerini artırmak ve tarihî metinlerde kalan fiilleri, sıfatları adları gerektiğinde yazı diline aktarmakta bir sakınca görmemek gerekir. *armak, ağmak, dürüşmek, esrimek, eksemek, geyürmek, kammak, kavşurmak, kötermek, sımak, sınımak, suvarmak, tammak, yelmek, yumak* gibi birçok fiil tarihî metinlerin sayfaları arasında kaldı. Ölü fiiller damgası vurulmuş bu kelimelerden terimler türetililebilirdi. Dilde *iltihaplanma* ve Batı dillerinden alınmış *enflamasyon* kelimeleri var. Bu iki kelimeye Eski Türkçeden alınan *yangı* karşılık olarak gösterildi, Türk Dil Kurumunun *İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü*'nde *yangı, yangılanma* yer aldı.

Ölü kelime terimini Ziya Gökalp *müsteahâse* diye niteliştir. Kendisi, *müsteahâse* kelimesinin çokluk biçimi olan *müsteahâsât* terimini de kullanmıştır. Osmanlı Türkçesinde geçen *müsteahase* kelimesinin bugün Türkçedeki karşılığı *taşıl*'dır. Aynı anlamda Batı dillerinden alınmış *fosil* daha sık kullanılmaktadır.

Dilde kullanım dışı kalmış eski kelimeler Cumhuriyet Dönemi'nde gündeme getirildiğinde ortaya bazı görüşler atılmış. Bunlardan biri Ziya Gökalp'a aittir. Ziya Gökalp'ın *ölü kelime* için yukarıda da belirtildiği gibi *müstehâse* terimini kullanmıştır. *Lisanî Türkçülüğün Umdeleri* adlı yazısında şu açıklamayı yapıyor:

“Yerlerine yeni kelimeler kaim olduğu için müstehâse hâline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmemek.

...Fakat bunlar ıstılah (terim) mevkiinde kalacaklarından, bunların hayata avdeti, müstehâselerin dirilmesi mahiyetinde telakki olunmalı.”

Ölü kelimelerin canlandırılmasını Ziya Gökalp terimlerle sınırlı kılmıştır. Başlangıçta durum böyleyken giderek bu kısıtlılık aşılmıştır.

Müstehâse başta bitki bilimi olmak üzere yakın bilim dallarında *fosil* karşılığı kullanılmış, daha sonra Batı kökenli *fosil*, *fosilleşme* terimleri öne çıkmış, *fossil*'e gösterilen *taşıl* karşılığı ise Türkçe olduğu hâlde pek ilgi görmedi. *Paleontoloji* karşılığı olarak *taşıl bilimi* terimi *Türkçe Sözlük*'te yer almış olmasına rağmen ilgili bilim adamlarınca bu adlandırma yeterince benimsenmemiştir.

Ziya Gökalp, *müstehâse* deyip ölü kelimeleri genel olarak canlandırmayı doğru bulmazken bir yandan da “Yeni ıstılahlar (terimler) aranacağı zaman ibtida (önce) halk lisanındaki kelimeler arasında aramak” fikrini ileri sürer. O yıllarda Ziya Gökalp'ın bu fikrini yani terim türetmede halk ağızlarından yararlanmayı Atatürk de benimsemiş. Türk Dil Kurumunun kurulduğu yıllarda tespit edilen ilkeler arasına halk ağzındaki kelime ve terimlerden yararlanmak önerisi kabul görmüştür. Ancak bu öneriler *yılançık*, *kasık yarığı* (fıtık), *öyken* veya *akciğer şişi* (zatürriye, pnüemone), *ütük*, veya *sürgün* (isal) *kursak* (mide), *kavuk* (idrâr torbası) *pamukçuk* gibi tıpla ilgili halk ağzında ve eski metinlerde geçen kelimeler gereken ilgiyi görmemiş, bunların yerine Osmanlı Türkçesindeki karşılıkları da dikkate alınmayarak Fransızcası, Latincesi, İngilizcesi kullanıma girmiştir. O yıllarda Süheyl Ünver gibi bazı bilginler bu tür kelimeleri çeşitli yazılarında dile getirmiş, önerilerde bulunmuşlardır. Ancak etkili olmamışlardır.

Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılmış olup günümüze ulaşmayan kelimelerden yararlanma fikrini Ahmet Caferoğlu da 1932 yılında yazdığı makalelerinde dile getirmiştir. O, Türkçe kökenli olmayan *borç* (*borçlu*), kelimesinin eski Uygur metinlerinde karşılığının *alım* olduğunu yazmış “borç para almış, borçlu” anlamında Uygurcada *alımçı* kelimesinin bulunduğunu bildirmiştir. Bunun yanında “tüccar” karşılığı *satugçı* kelimesine dikkat çekmiş. *Satıcı* dilde yaşarken *alımçı* günümüz Türkçesine mal edilememiştir. Onun üzerinde durduğu *yasak* kelimesinin de Uygurcadan alındığını biliyoruz (“Öz Hukuk Dili”, *Öz Dilimize Doğru*, 5. Sayı; Kâzım Yetiş, *Atatürk ve Türk Dili*, TDK, III. C, 2156, 2347.s.).

Dikkat edilirse Cumhuriyet Dönemi'nde fiil kıtlığından dolayı hep yardımcı fiillere yüklenilmiştir. *Etmek* ve *olmak* fiillerinin her birinden yirmişer, otuzar

kelime türetilmiştir. Öz kelimesine de aşırı bir biçimde yüklenilmiştir. Öte yandan Türkçe karşılık bulamadıklarından doğan açık, Batı dillerinden gelen kelimelerle doldurulmuştur.

Ölü sayılan Türkçe kelimelerden 1950'li yıllarda Nurullah Ataç yararlanmak istemiş ve *ası* (fayda), *sayrı* (hasta), *yagı* (düşmen), *yanıt* (cevap), *us* (akıl) (*usunun erdiği...*), *kıyın* (ceza) gibi eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmıştır. *Kıyın* ile ilgili cümleleri şöyle:

Tanrı verecek onların kıyınlarını. İngiliz kamutayı ölüm kıyınını kaldırmış.

Acun da onun canlandırmaya çalıştığı kelimelerdendir. N. Ataç, *Beklenen kişinin kaçan geleceğini bilmiyoruz* (Günce**, 615. s.). cümlesindeki *kaçan* (ne zaman) örneğinde olduğu gibi tarihî metinlerde kalan bir kelimeyi yaymaya, tanıtmaya çalışmış, kullanıma açmıştır. Bilindiği gibi N. Ataç'ın asil özelliği Türkçe kelime üretmek ve onları cümlelerinde kullanmaktır. *Laborato /çalışak* örneğinde olduğu gibi pek çok da Türkçe karşılık üretmiştir. *İnsanoğlu* karşılığı *kişioğlu*, *görmük* (< körmük) (tiyatro), *boyuna* (mütemadiyen), *sağ yazı* (imla) *aranç* (dava), *tilçik* (kelime), *yadsımak* (inkâr etmek), *yengi* (galibiyet), *yenilgi* (mağlubiyet) vb. Bunlardan *yenilgi*, *yenilgeye uğratmak* biçiminde benimsenmiş kelimelerdendir.

O yıllarda önerilenler arasında *sasımak* fiili “kokuşmak” anlamıyla yazı diline mal edilmiş ve *Türkçe Sözlük'e* alınmıştır. Bu fiil *sası sası kokuyor* biçiminde halk arasında kullanılır. Daha ilgi çekici örnek ise “batırmak” anlamıyla *sançmak* fiilidir. Bu fiilden *sancı*, *sancılanmak* yanında üzerinde dikkat kesildiğimiz *sancak* kelimelerimiz var. Onu taşıyanın, üzerinde bulunduranın adları *sancak beyi*, *sancak gemisi*, *Sancaktepe*'dir. *Umay* eski metinlerde geçen ve “huma kuşu” anlamında bir kelimedir. Bugün bayan adı olarak kullanılır ve böylece tarihî dönemlere ait kelimelere canlılık kazandırılmıştır. Bir başka kişi adı *Kutay*'dir. Buna *acun*'u da ekleyelim. Bugün sıklıkla kullanılan *yanıt* (yanut) isabetli bir örnektir.

Ölü kelime yanında bir de *ölü dil* var. *Ölü dil*, “günümüze ulaşan belgeleri olduğu hâlde konuşulmayan, konuşanları bulunmayan” anlamındadır. Sümerce, Hititçe ölü dillere örnek olarak gösterilir. *Ölü dil* terimini Fransızcadan *langue morte* kelimesinden çevirmişiz. Ölü için bugün bazı haber muhabirleri *ex* kelimesini kullanır. *Eks olmuştur* derler.

Zeynep Korkmaz hocamız Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde *ölü dil* terimini almış ve tanımlamış, buna *ölü ek*, *ölü kelime* maddelerini de ekleyip anlamlandırmış. *Ölü ek* için eski *-rak* (*-rek*) ekini, *ölü kelime* için de “fayda” anlamında *assı* (< assığ) kelimesini örnek olarak vermiştir. Verilen örnekle bakıldığında Eski Türkçenin söz varlığı ölü sayılıştır.

Günay Karaağaç ise *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında bu terimi *ölü söz* başlığı altında ele almıştır. Ayrıca sözlükte *ölü ek*, *ölü kök*, *ölü dil* maddeleri de var. *Ölü söz* (*dead word*) maddesi şöyle tanımlanmıştır:

Sözlük birimlerinin unutulması kullanımdan düşmesi, ölü sözleri ortaya çıkarır. Bir sözlük birimi, işaret ettiği bilginin toplum tarafından unutulması veya aynı anlam için başka dillerden yeni bir söz alması gibi nedenlerle kullanım dışında kalarak unutulur.

Kısaca *ölü kelime* için şu tanımı yapalım:

Tarihî metinlerde kalıp de zamanla kullanımdan düşen, yazı diline ulaşmayan kelime.

Türkçe Sözlük'te *ölü dil* tanımı var. Tanımı şöyle:

“Günümüzde kullanılmayan, konuşulmayan elimizde yalnızca belgeleri bulunan dil.”

Bununla birlikte tarihî metinlerde kalmış günümüz Türkiye Türkçesine ulaşmayan bazı kelimelere halk ağızlarında rastlayabiliyoruz. Bu durumda denebilir ki bugün halk ağızlarında yaşayanlar ölü kelime mi sayılacak?

Türkçede sadeleştirme çalışmaları başlarken kelimeleri ölü ve canlı olarak ayırmak doğru sayılmamış. Birçok Türkçe kelime ölü damgasını yediği hâlde işletilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yazı diline, konuşma diline girememiş ve bunun için ölü sayılan her kelimenin zamanla ne gibi şekil ve anlam değişiklikleri geçirdiği araştırılmasına başlanmıştır. O tarihlerde ölü sayılan *sımak* ve onun çatı eki alış *sınmak* fiil köküne dayanan ve halk arasında kullanılan *sınık*, *sınıkçı* ölü sayılırken Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Türkçe Sözlük*'te bunlara yer verilmiştir. *Türkçe Sözlük*'ün 1983 yılında basılan nüshasında bu iki kelime yoktur. Bu demektir ki kelime ölü iken canlandırılmış, halk ağızlarında bu tür kelimelerin bulunması gerekçe olarak gösterilmiştir. *Türkçe Sözlük*'e *sımak* ve *sınmak*, halk arasında kullanılan *sınıkçı* kelimesi dolayısıyla alınmıştır. Şimdi şöyle bir soru sorulabilir, acaba *sınık*, *sınıkçı* kelimelerini kullanan bir bilim adamı var mı? Cevap karşılığı *yanmak* (dönmek) fiilinden *yanıt* da başlangıçta böyleydi. Bu kelime şimdi belli bir kullanım sıklığına erişmiştir. *Türkçe Sözlük*'te “zulüm, ceza” karşılığı Eski Türkçeden alınmış *kıyın* var. Buna ne demeli? Tanıtılsaydı, basında, devlet katında kullanılsaydı bu da *yanıt* gibi özbeöz Türkçe olan bu kelime dile mal edilip kullanılabilirdi. “Söz” anlamındaki *sav* kelimesine bakınız, kelimedden *savcı*, *müdde i-umumî* terimine karşılık olmuş *müddeiumumi* artık tarihe karışmıştır. Meseleye bu açıdan bakıldığında Türkçe kelimelere ölü damgasını vurup kullanmamak özellikle Türkçe için kabul edilecek bir durum değildir. Bu bakımdan halk ağızlarında yaşayan ama *Türkçe Sözlük*'e girmemiş kelimeler yeniden dikkate alınmalıdır. Üstelik bunların birçoğu Konya, Kayseri, Van, Kırşehir, Antalya, Edirne ağızlarında yaşamaktadır.

Cumhuriyet tarihi boyunca dil çalışmalarında Türkiye Türkçesiyle Anadolu ağızları birlikte değerlendirilmiştir. Ölü kelimeler söz konusu olduğunda Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu halk ağızları araştırma alanı olmuş ve bu metinlerde geçen sözlerin bir bölümü dikkate alınmıştır.

Eski Türkçede geçen kelimelerden yararlanmak konusunda büsbütün ilgisiz kalınmamış. Bu yolda bazı denemelerde bulunmuş eski adı *ıstılah* olan kelime *termek* (dermek) fiilinden *terim* biçiminde dile mal edilmiştir. Yabancı terimlerin Türkçe kelime köklerine dayandırılarak türetilmesi fikri anlaşılan 1940'lı yıllarda da daha canlıdır. Daha sonra “Bunlar uluslararası sözlerdir.” bahanesiyle türetilenlere karşı çıkmıştır. Batı'dan sel gibi akıp gelen çeşitli dallara ait terimlerin hangilerinin gerçekten uluslararası olduğu konusunda bir birliğe varılmamıştır. Uluslararası fikri Batılı toplumlar arasında geçerlidir. Bu diller Yunanca ve Latinceye dayalıdır. Millet olarak aralarında bağlar var. Her söz onların dillerine uyar. Türkçe ise yapısı ve kökeni bakımından Batı dilleriyle uyuzmaz. Bu bakımdan her Batılı söz ya doğrudan Türkçeye girmiş veya tercüme edilmiştir. Tercümede sık sık sıkıntı çekilmiştir. Bu işi yaparken bir yöntem ortaya konmamış, bir kılavuz yapılmamıştır. Yabancı kelimenin türevleri dikkate alınmamıştır. Batı kökenli *point de contact* tamlaması *nokta temas* diye çevrilemeyerek Türkçenin tamlama kurallarına göre *temas noktası* veya *değme noktası* diye kelimelerin yerleri değiştirilip Türkçe uygun hâle getirilmiştir. *Quatres operation* kelimesiyle karşılaşan Osmanlı aydını onu *a'mal-ise erba'a* diye karşılamış. Türkçeye göre kelimelerin yerleri değiştirilmiş. *Âmal'i-erbaa* terimini Cumhuriyet aydını *dört işlem* biçiminde yeni dile aktarmıştır. Gene *usul-ı tenkit* tamlaması *eleştiri yöntemi* biçiminde karşılanmış, ancak *eleştiri yöntemi Türkçe Sözlük'e* henüz girmemiştir. Bunun gibi *feth-i kabir* karşılığı *mezar açımı*, *teşbih-i belîğ* karşılığı *açık benzetme* terimleri de *Türkçe Sözlük'te* yoktur. *Sıfat-ı adediye* karşılığı *sayı sıfatı* ise *Türkçe Sözlük'e* alınmıştır. Bunların içinde *tahsisat-ı mesture* karşılığı olan *örtülü ödenek* gerçekten isabetli bir buluş olmuştur. Eski tamlamaların bütünü gözden geçirilmesi veya toplu hâlde bunlara birer Türkçe karşılık bulma söz konusu olmamış, rastladıkça bunlara uygun bir karşılık düşünülmüştür. Bu tamlamaların büyük bir bölümü tarihî metinlerde kalmış veya Türkçe bir karşılık bulma gereksiz görülmüştür.

Zaman zaman aydınlarımız, Almanların, Rusların, Fransızların, İngilizlerin bilim ve sanat dallarında kullandıkları terimlere dikkat çekerek onların dil karşısında ne kadar istikrarlı olduğunu, birlik içinde bulunduğunu, terimlerin kişilere göre, kuruluşlara göre değişmediğini dile getirip bu durumun örnek alınmasını isterler. Bir taraftan da terimlerin Türkçe olarak ifadesine gelince sessiz kalmayı tercih ederler. Bizde iç çekişmeler, kültürel anlaşmazlıklar, konuya sahip çıkmayan bilim adamlarının sayesinde hep işin kolayına kaçılmış, Batı'dan gelenler terimler düşünülmeden dile mal edilmiştir. Şimdi Cumhuriyet tarihi boyunca bulunmuş, sayıları kısıtlı Türkçe karşılıklarla avunmaktayız. Türkçe kelime köklerine dayalı bilim ve sanat dallarının sözlerinde istikrar sağlanmış olsaydı, türetmeler belli bir düzeye gelmiş olsaydı soydaş milletlere de örnek olunabilirdi. Aslında bize kıyasla onların sorunları daha ağırdır. Rusça kelime ve terimler o dillerde daha yaygındır.

Halk, karşılaştığı her yeni kavrama bir karşılık bulur. Halkta bu haslet vardır. Düşündüm de ayraç içi *haslet*'e uygun Türkçe bir karşılık bulamadım. Halk *telgraf*'ı olduğu gibi benimsememiştir. "İstanbul'a tel çektim." cümlesinde olduğu gibi direklerle gerilmiş telleri görerek *telgraf*'ı, *tel* ile ifade etmiştir. Aydınlarımız halkın bu tür kullanımlarını dikkate almaz, basit bulur, Batı'dan gelen her kelimenin özgün biçimini hatta özgün yazımını tercih eder. Artık televizyon için *teve* kısaltmasını kimseye söyletemiyoruz. *Tivi* okunuşu öne çıkmıştır. Dikkat ederseniz *lanse etmek* ve *lansman* bu sıralar sık kullanılmaya başlandı. *Süper güç olarak lanse ediliyor. Seçim ortamı yerini seçim atmosfer*'ine bıraktı. Eskide bu tür kelimeler kullanılırken bir duyarlılık vardı. Şimdi onun da izi silinmeye başladı.

Türk Dil Kurumu kurulduğu 1932 yılından sonra geçen sürede -Güneş Dil Teorisi ile harcanan zaman dışında- her yıl yapılan kurultaylarda bilim ve sanat dallarının terimleri gündeme gelmiştir. Daha sonra kâh Anayasa dili ile kâh yapıca bozuk kelime türetmeleriyle yıllar akıp gitti. *Amaç, bağımsızlık, boyut, doğa, doğal, egemen, eleştiri, eşit, ezgi, gereksinim, içerik, ilginç, kapsam, karşıt, koşul, neden, nesnel, olanak, olasılık, ortam, önerge, örneğin, özel, özgü, özgürlük, saptamak, simge, somut, sorun, soyut, sözcük, toplum, umut, uzman, yanıt, yapıt, yeğlemek, yineleme, yönerge* "hayal" karşılığı *imge* ve diğerleri on, on beş yıl boyunca yazarlarca, alanın öğretim üyelerince tartışıldı, savunanlar veya karşı çıkanlar birbirlerini birtakım sıfatlarla itham ettiler. Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğretim üyeleri anlaşılmadı. Benim de tanık olduğu hatta dâhil olduğum o tartışmalı yıllar geride kaldı. İlgi ve alakanıza..., şartlar ve koşullar altında..., olanak ve imkânlar dâhilinde... gibi ikilemeli kullanımlar moda oldu. Bunlarla yıllar geçerken başlangıçtan beri Batı kültürüne, uygarlığına yönelince dil zarar gördü, yabancılaştı. Batılılaşma uğruna bilim ve sanat dili yabancı terimlerin istilasına uğradı.

Terimlerin Türkçe kelime köklerine dayanması için halk ağzından ve eski Türkçe metinlerden derleme yapmak, bunlara dayanan türetmeler üretmek fikri ihmal edildi. Aslında Cumhuriyet Dönemi'nde böyle bir yönelim, bir akım vardı. O yıllarda dil malzemesi toplanıp bunlar bilim ve sanat dallarına göre sınıflandırılarak bilim adamlarının kullanımına sunulsaydı, o yılların heyecanı içinde epeyce yol alınabilirdi. Bugün de böyle bir çalışma yapılabilir, böyle bir bilinç ortaya konabilir, bulunan Türkçe terimlerin her birinin karşısına Osmanlı Türkçesindeki veya Batı dillerindeki karşılığı konarak yayınlar yapılabilir ve bunlara resmîyet kazandırılabilir. Dünün imkânsızlıkları günümüzde aşılmıştır. Örnek olarak tıp ve eczacılıkla ilgili epeyce eski eser yayımlanıp gün ışığına çıkarılmıştır. Mesele, bilim ve sanat adamlarının bu bilince varması, kendi dilinin önemini, gerekliliğini öne çıkarması, buna millî bir dava olarak bakması ve inanmasıdır. Türk Dil Kurumunca yeni yayımlanan *İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü, Yürek Bilimi Terimleri Sözlüğü* gibi eserlerde Türkçe karşılıklar gözetilmiştir. Beklenense alanın uzmanlarının bunları derslerde, yaptıkları çalışmalarda kullanmalarındır.

Konumuzla ilgili olarak bir hususa da açıklık getirmeye çalışalım. “Osmanlıca ölü bir dildir.” fikri bir zamanla çok söylendi. Belli başlı örnekleri Hititçeye, Sümerceye kıyasla Osmanlı Türkçesinin ölü bir dil olmadığını savunanlar oldu. Taraflar, bu tartışmalarda birbirlerini birtakım sıfatlarla suçladılar. Geçen üç beş yıl içinde yazılmış eserlerin dili ve bu dilin söz varlığı, ekleri, kuralları bugün için kullanım süresini tamamlamıştır. İstense de o dille konuşmak, yazmak mümkün değildir. Ancak alan uzmanları, tarihçiler, dilciler bu dille yazılmış eserlerin dilini anlıyor ve onlardan yararlanıyorlar. Onlar da konuşmada, bu dili bir anlaşma vasıtası olarak kullanamazlar.

Türkiye Türkçesinin Osmanlı Türkçesinin bir devamı olduğu gerçeği inkâr edilemez. Osmanlı Türkçesinden kalan binlerce sıfat, ad, zarf bugün de kullanılmaktadır. Bunların bir bölümünden adlar (*tahammülsüzlük*), fiilleri (*lağvetmek*) türetilmiştir. Geçen 1800’lü yıllar boyunca söz varlığı ve anlatım imkânlarıyla gelişmiş ve belli bir düzeye gelmiş olan Osmanlı Türkçesi alan uzmanlarının dışında günümüz insanı için eskimiş bir dil durumuna düşmüştür. Onu rahatlıkla yazan konuşan Enderun Mektebinden yetişmiş kimseler bugün artık hayatta değildir. Bu dil geçmişte resmî dil, devlet dilidir. Bu bakımdan Osmanlı Türkçesi için ölü dil yerine “klasik dil” terimini kullanmak daha doğru olur.